

В. А. Ткачук

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

V. A. Tkachuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ПЕРЕВІРКА НАЯВНОСТІ МОЩІВ
В УНІАТСЬКИХ АНТИМІНСАХ ХVІІІ СТ.**

***The Examination of Relics in Greek
Catholic Antimensions of the 18th Ct.***

У статті досліджується процедура перевірки наявності мощів в уніатських антимінсах ХVІІІ ст.

Ключові слова: Уніатська Церква, антимінс, мощі, ХVІІІ ст., Літургія.

The article investigates the examination of relics in Greek Catholic antimensions of the 18th Ct. One of the main components of the antimension is relics of Martyrs. The ancient tradition of placing relics of Martyrs in the antimension was referred us to the days of early Christianity, when the Liturgy served on the graves of Martyrs. During regular inspection of churches, clergy have paid attention to the antimension. In this article, we demonstrate how relics in the antimensions of Greek Catholic churches were inspected in 18th Ct. In determining the authenticity of the relics in the antimensions age of material of pocket and antimension itself, and seam state was played a great role. Two bishops of the Ukrainian Greek Catholic Church: Athanasius Sheptytsky and Florian Hrebnytsky used their own stamp to confirm the authenticity of the relics. In addition, the possibility of illegal use of relics was fixed.

Keywords: Greek Catholic, antimension, relics, 18th ct., Liturgy.

Літургія у східних церквах візантійського обряду, як православних так і католицьких, має відбуватися в храмі, престол якого освятив архієрей, або ж під престолом якого перебуває наданий від єпископа антимінс. Антимінс — це важливий літургійний предмет, котрий може замінювати престол (Никольский, К. 2012, с. 12). Найчастіше він є невеликим шматком лляної або шовкової матерії з зображенням сцени покладання Ісуса Христа до гробу (Сидор Ошуркевич, о. 1994, с. 171–182) та з вшитими мощами священномучеників.

Сама сутність антимінсів та їхня роль для заснування християнських храмів достатньо добре вивчені. Так, цьому присвятили праці Т. Денисова, К. Нікольський, М. Януариус (Денисова, Т. 2012; Никольський, К. 2012; Januarius, M. 1975). Також закладено основи для вивчення й каталогізації антимінсів українських ієрархів, а також антимінсної гравюри (Ошуркевич, Л. 2013; Сидор Ошуркевич, о. 1994). Втім, у пропонованій статті ми спробуємо подивитися на уніатський антимінс XVIII ст. очима візитаторів. Намагатимемося відповісти на такі запитання: які правові положення стосовно наявності мощів в антимінсі існували? На що саме звертали увагу візитатори під час перевірки мощів в антимінсах, які могли бути порушення і, відповідно, санкції? Ця проблема ще не ставала об'єктом дослідження в історіографії.

За традицією, архієрей під час освячення антимінсів закладав у них мощі священномучеників. Звичай вкладання мощів у жертвник (престол) походить з катакомбних часів раннього християнства. У цей час Літургію служили саме на гробницях мучеників. Згодом ця норма поширилась і на антимінси, в яких мали бути зашиті мощі, в разі якщо їх не поклали до престолу. Вже в ранній унійній полеміці відзначалася важливість наявності мощів в антимінсах: «Мощи святыхъ церков Восточная завжди въ почтливости мела и теперь маеть, и учтиво ихъ ховаеть, храмов Божыхъ и антиминсовъ без них не посвещаетъ» (Гармония... 1884, с. 184). В уніатській Церкві XVIII ст. мощі мали бути в більшості антимінсів. Наприклад, під час перевірки антимінсів Димирського намісництва 1752 р. з інспектованих 34 церков у 24 було зафіксовано антимінси з мощами, у восьми храмах є інформація лише про те, який єпископ видав антимінси (це не обов'язково означало, що мощей там не було), у двох випадках бракує даних про антимінси (Wizytacja generalna dekanatów barzyzyskiego... 1751, арк. 65 зв. — 230 зв.).

Мощі вшивали до антимінса під час його освячення. Згідно з «Чином освячення антимінсів» у супрасльському «Понтифікалі» 1716 р. зазначено: влади́ка читає молитву «Бл[а]г[о]д[а]римъ тебѣ Г[оспо]ди», «посем износа́тъ Лупсана, сирѣчь мощи с[вя]тыхъ, юже погружаютьсѧ в Мврѣ Святомъ пришло́го году Осщени́мъ и вшиваютьсѧ на край каждаго Антѣмису» (Понтификаль. 1716, арк. 26). Мощі святих (зазвичай три часточки) загортають у бджолиний віск, змащують миром і пришивають у невеликій кишеньці до зворотного боку антимінса. Святий Симеон Солунський зазначив, що кишеньку з мощами слід пришивати в тій частині антимінса, що звернена на Схід (верхній). Деякі візантійські церкви прикріплюють кишеньку з мощами до частини антимінса, оберненої на Захід, тобто найближчої до священника, а відповідно й до дискаса з чашею. Хоча це належить радше до винятків, бо більшість як православних, так і католиків візантійського обряду дотримують-

ся приписів св. Симеона Солунського (Izzo, J. 1975, p. 45–53). Згідно з інструкцією, вміщеною в підручнику для священників 1722 р., моці мають бути: «[...] при концю Антимѣса зашитими» (Собраніє припадковъ. 1722, арк. 30 зв.), очевидно, тут ідеться про східну, тобто верхню частину антимінса. Таким чином, бачимо, що в уніатській Церкві XVIII ст. було здійснено спробу зафіксувати конкретне місце прикріплення кишеньки з мощами. До того часу спостерігалася варіативність у цьому питанні. Наприклад, в антимінсах єпископа Володимирсько-Берестейського Леона Кішки 1711 р. (Антимінс Леона Кішки 1711) моці пришиті з західної сторони, тоді як в антимінсі митрополита Київського Леона Шлюбича-Заленського 1690-х рр. (Антимінс Леона Шлюбича-Заленського 1690-ті). моці покладено зі східного боку. За нашими ж спостереженнями, у виборі місця для кишеньки з мощами більшою мірою надавали перевагу зворотній стороні зображення таблички з написом «ІНЦІ» на Розп'ятті, на східному боці антимінса.

Під час візитацій інспектори, перш за все, звертали увагу на легітимність антимінса, тобто на напис на антимінсі, де зазначалося, який владика його освятив і видав. На нижньому полі антимінса обов'язково мав бути власноручний підпис уніатського єпископа з таким формулюванням: «рукою власною + титулатура та ім'я владики». По-друге, звертали увагу й на наявність чи відсутність мощів у антимінсі. На жаль, у великій кількості збережених свідчень інспекторів про антимінси в храмах або ж взагалі не подається інформація про вміст реліквій в антимінсах, або ж зазначається лише факт їхньої наявності чи відсутності. Самі ж параметри, за якими перевіряли антимінси в храмах, у візитаційних описах практично не віддзеркалилися. Лише поодинокі згадки про це в джерелах дають нам змогу зробити перші кроки в дослідженні цього питання.

Найперше звернемося до Володимирсько-Берестейської єпархії кінця XVII — початку XVIII ст., адже тут збереглась одна з найраніших комплексних генеральних візитацій храмів у Київській митрополії. Привертає увагу те, що в «першій» з цього комплексу візитації 1695–1696 рр. інспектори лише позначали наявність у храмі антимінсів і те, що їх освятив конкретний владика. Найчастіше це фіксувалося в короткій формі — «antymis terażniejszego pasterza» (Гіль, А. 2012, с. 5), або зазначались ім'я й титулатура попереднього або чинного владики (Гіль, А. 2012, с. 11, 14). Зауважимо, що в цьому корпусі джерел збереглися не всі візитаційні описи за 1695–1696, 1701 рр. тощо. Але в багатьох випадках з 1695 по 1705 рр. храми могли інспектувати тричі. Лише з візитації 1703 р. інспектори почали звертати увагу на наявність мощів в антимінсах. Це може свідчити як про вдосконалення практики церковних ревізій, так і про можливі випадки розповсюдження без єпископсько-

го дозволу антимінсів, які ми ще не виявили. Візитаторські записи про антимінси були «казуїстичні», без детальної та регулярної фіксації інформації про реліквії в антимінсах. Схоже на те, що, якщо в храмі з антимінсом і мощами в ньому все було гаразд, то занотовували тільки те, хто цей антимінс видав. І навпаки, якщо в антимінсі знаходили якусь ваду, то увага до нього зростала, відповідно, його опис ставав докладнішим. Через це вважаємо, що фактична відсутність записів про мощі в антимінсах не означає реальної відсутності самих мощів, а навпаки вказує на те, що вони там були. Це підтверджується і тим, що у зазначених візитаціях є лише одна згадка про наявність мощів в антимінсі.

Аналізуючи інформацію про реліквії в антимінсах з візитацій 1703–1705 рр., ми виокремили з цілої території Володимиро-Берестейської єпархії окремі сектори, в які входять Володимирська (Гіль, А. 2012, с. 5, 8–9, 12, 26, 32, 34, 36, 54, 55, 57), Порицька (група № 1) (Гіль, А. 2012, с. 83–84) і Камінь-Каширська протопопії (група № 2) (Гіль, А. 2012, с. 218, 220, 224).

Всього в єпархії виявилось 15 церков, у яких під час перевірки 1703–1705 рр., в антимінсах не виявили реліквії. Якщо в описах храмів 1695–1696 рр. і 1701 р. достатньо детально характеризували все наявне в церкві майно, то пізніші візитації фіксували тільки стан речей порівняно з попередньою ревізією. В усіх згаданих випадках, у церквах, в антимінсах яких бракувало реліквії, у ревізії 1703–1705 рр. не зазначалося про наявність нових антимінсів. Ситуація була приблизно така. Наприклад, у церкві с. Селець Володимирської протопопії 1695 р. відзначалось, що на престолі: «antymins ks. Głińskiego», 1701 р. про нього взагалі не згадували, а 1703 р. зафіксували, що «w antymisie relikwii nie masz» (Гіль, А. 2012, с. 11–12). Отже, маємо справу з тими самими антимінсами, що й під час перевірки 1695–1696 рр., 1701 р., оскільки в жодному з 15 випадків, коли нотували, що в антимінсі немає мощів, не фіксувалося, хто його видав. Відомо, що надавали ці антимінси без мощів різні володимирські єпископи. Особливо ж привертає увагу територіальна близькість церков з антимінсами без мощів, що, в свою чергу, вказує на невідповідність цього явища.

Одразу ж постає питання, за яких умов у цих храмах могли з'явитися антимінси без мощів? Зауважимо, що церковна влада спокійно (в цій ситуації) реагувала на антимінси без мощів, вважаючи, що реліквії просто треба було туди вшити: «antymins potrzebuje relikwii» (Гіль, А. 2012, с. 218). Перш за все, необхідно зазначити, що окрім єпископа, який освячував антимінси й часто підписував їх, ключовою особою в їх видачі був протопоп. Він міг надавати їх до престолів, оглядати на соборчиках (Гіль, А. 2013, с. 95) або ж вилучати. У нього ж могли зберігатися й непідписані антимінси. Про це, на-

приклад, повідомляється в одному з доносів на ім'я митрополита Київського Ієрофея 1798 р., в якому зазначалось, що під час відбирання в колишнього уніатського Животівського декана православних антимінсів, виявили й уніатський «ни до какой церкви не подписанъ» (Дело общее о выдаче... 1798, арк. 3). Таким чином, припускаємо, що єпископ після освячення антимінса власноручно підписував його і передавав протопопу (або ж комусь із візитаторів) без зазначення конкретного храму чи престолу, куди цей антимінс слід передати. Ця практика робила систему видання антимінсів гнучкішою й мобільнішою, адже за потреби один із них могли зразу надати священику. Підтверджує цю здогадку й один випадок, який візитатори зафіксували у Володимирській єпархії, коли виявили «antymis stary u przez oycow zdziurawiony na ołtarzu znalazzsy wzielismy, a teraznieyszego poświęcenia daliśmy» (Гіль, А. 2012, с. 125–126).

Подібна практика видання антимінсів існувала й у православної Церкви. Так, у листі-відповіді писаря Переяславської консисторії Іоанна Стеблинського до шафара Мотронинського монастиря ієромонаха Єлпидорфа від 22 березня 1766 р. на прохання надіслати антимінси для новоприєднаних церков роз'яснювалося: «Что касается до прошения вашего, что просили десяти антиминсовъ, то въ томъ его високопреосвященство изволиль отказать, потому что при выдачи антиминсовъ надлежить означать, въ которую именно церковь и село, что все *нинѣ* (курсив наш — В. Т.) за подписомъ его преосвященства и дѣлается, а безъ знанія того, каково его преосвященству подписывать» (Архив Юго-Западной России. 1871, с. 152). Виділене слово «*нинѣ*» може вказувати на існування такої практики в минулому. Під час уніфікації адміністративного життя регіону її заборонили як таку, що суперечить утвердженню єпископської влади на новопідпорядкованій території.

Виходячи з наведеної інформації, логічно було б припустити, що велику кількість антимінсів без реліквій видав один із протопопів, про що свідчить як наявність у нього непідписаних антимінсів, так і територіальна близькість таких церков. Ці факти дають підстави виокремити певний «проблемний» регіон. Але при цьому єпископ не міг надсилати партії антимінсів протопопам без реліквій, вкладання й освячення яких аж ніяк не входило у функціональні обов'язки протопопів. Можна, звісно, припустити, що подібна ситуація виникла з дозволу єпископа (що важко логічно пояснити) або ж усі престолы в зазначених церквах містили мощі (що видається малоймовірним). Тому вирішення цього питання ми залишаємо відкритим, при цьому вказуючи на локальність і незвичайність ситуації.

В тих же випадках, коли реліквії в антимінсах були, візитатори особливо увагу звертали на їх «непорушність» та «автентичність». Наприклад, у

1790-х рр. під час обстеження церкви с. Криштопівки Кальницького деканату візитатори відзначали: «Z nienaruszonymi Relikwiami Antemis jw. Metr. T. R. s. p. Atanazego Szeptyckiego» (Wizyta generalna dekanatów niemierowskiego... 1789–1790, ark. 6 odw.). Подібні фіксації досить часто трапляються у джерелах. Саму ж перевірку проводили для того, щоб не допустити самовільного розшивання чи пришивання кишеньки для реліквій, без контролю з боку церковної адміністрації. Під час виявлення антими́нса без мощів його могли забрати до консисторії (особливо якщо був з підписом не чинного владики), наказавши купити новий. На противагу цьому, за відсутності мощів візитатори дуже часто радили придбати їх і за посередництва церковних властей вшити: «antymis bez relikwij, o które ojcu starać się kazano» (Гіль, А. 2012, с. 214–215). Про те, що побоювання візитаторів про самостійне розшиття кишеньок з мощами не було безпідставним, свідчать випадки, зафіксовані в православної Переяславській консисторії в липні 1768 р. Зокрема, один зі священників з м. Кам'яні Броди розповідав, що, коли його переслідували уніати, він змушений був покинути парафію і сховав антими́нс під престол. Повернувся туди лише через п'ять років: «а за возвращеніємъ и за осмотрѣніемъ въ церквѣ явилося, что спряченной нимъ подъ престолом, какъ више значить, святій антими́нсъ виняты на верхъ и безъ святыхъ мощей оставался, о чемъ прихожане объявили, что по отходѣ его, не відомо откуда, нѣякойсь чернецъ приходилъ въ село и проживая годовъ со два до церкви къ отправленію въ ней служенія касался, а между тѣмъ, винявъ изъ онаго благочестиваго антими́нса святіе мощи, опять безвѣстно пошоль» (Архив Юго-Западной России 1874, с. 417). При цьому новий священник отримав зниклу часточку мощів без допомоги владики: отець Михайло поїхав в Рокитнянську протопію, в с. Боярка «и тамо просилъ священника удѣлить часточку святыхъ мощей благочестиваго антими́нса, и такъ онъ Михайль по прежнему началъ жить при приходѣ и священнодѣйствовать по чину восточнія церкви» (Архив Юго-Западной России 1874, с. 417). З наведеної історії видно, що, з одного боку, існувала практика нелегального отримання мощів для антими́нсів (особливо на рівні передання їх від одного священника до іншого, без залучення вищих церковних чинів), а з іншого боку, ми бачимо заходи Церкви, спрямовані на вирішення цієї проблеми.

Під час перевірки реліквій в антими́нсах повторне перешиття кишеньки можна було, очевидно, помітити за залишеними додатковими дірочками від голки на місці попереднього шва. Також це могло бути виявлено через інші вік та якість матерії для кишеньки й самого антими́нса. Так, у храмі св. щмч. Димитрія в с. Свинарне Кальницького деканату 1789 р. інспектори помітили, що священник «порушив» мощі в антими́нсі: «Antemisów dwa z

naruszonemi Relikwiami, bo przyszywane świżo iedwabiem różnego, i tak nikczemne, užute, oba podziurawne zeprane, tak dalcie, że na iednym niczego się niedoczytać, prócz Roku, drugi tazkże tak zapłynął że niewiedzić, czyje są Rok na obydwóch 1711 słowem: godne odesłania do Konsystorza». Окрім того, священник власноруч понаводив підпис владики. Подібна реновація антимінсів, звичайно ж, була заборонена. У зв'язку з цим антимінси було конфісковано до Консисторії, а священику на певний період заборонили літургісати (*Wizyta generalna dekanatow niemierowskiego 1864, s. 417*).

Ще одним способом порушити мощі в антимінсах або і взагалі їх загубити було прання антимінсів (такі позначали як антимінси «z wuprutemi reliquiami» (Izzo, J. 1975, p. 75). Хоча Церква офіційно забороняла прати антимінси, в джерелах подекуди можна натрапити й на такі випадки (*Dzieje wizyty generalney sokolowskiego... 1782, ark. 658*).

Одним із найнадійніших індикаторів автентичності вміщених в антимінсах реліквій можна вважати єпископські печатки, які, за необхідності, ставилися на кишеньки з мощами. На сьогодні нам відомо лише про двох владик уніатської церкви, які послуговувалися цим способом: Афанасій (Шептицький) і Флоріан (Гребницький). Так, фіксуєючи антимінси, які видав митрополит Флоріан (Гребницький) до різних парафій, візитатори відзначали, що він «z nienaruszonemi Relikwiami pod pieczęcią laku czerwonego» (*Wizyta generalna dekanatow niemierowskiego... 1789–1790, ark. 76 odw.*), «z relikwiami labiem czerwonym zapieczelowanemi» (*Wizytacja dekanatu tetyjowskiego... 1783, ark. 24 odw.*) або ж під «Rubru et sigillo» (*Wizytacja generalna dekanatów baryszywskiego... 1751, ark. 334 odw.*). Подібні печатки віднаходили з ознаками зовнішнього втручання («in sigillo ruszany») (*Wizytacja generalna dekanatów baryszywskiego... 1751, ark. 399*). Навіщо це робив священник, а також яких заходів після виявлення цих недоліків уживали інспектори, нам поки що невідомо. Від митрополита Афанасія (Шептицького) залишився один антимінс, де на кишеньці з мощами збереглася червона печатка (Рис. 1).

Те, що до сьогодні збереглося чимало антимінсів, які видали зазначені владики (Ошуркевич, Л. 2013, с. 367–372), але тільки в одному випадку було виявлено печатку, а також незначна кількість згадок про них у джерелах, свідчить про те, що такі випадки були радше винятком із звичної системи видання антимінсів. Припускаємо, що подібна печатка могла з'являтися тоді, коли мощі вкладали в антимінс, на якому вже літургісали. Мощі ж попередньо втрачалися, або з якихось причин їх не було. Так могли підтверджувати автентичність вшитих мощів та санкцію церковної влади на відправлення Служби Божої на цьому антимінсі.

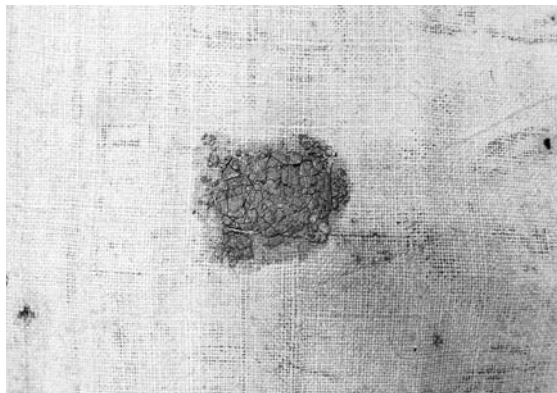

Рис. 1. Антимінс митрополита Афанасія (Шептицького) [Antymins Atanazego Szeptyckiego. Muzeum Greckokatolickiej Archieparchii Przemysko-Warszawskiej, A-35]

Отже, проаналізувавши відомості з візитацій уніатських церков XVIII ст. щодо наявності мощів в антимінсах, ми зробили такі висновки: в зазначений період в уніатській Церкві приділялась особлива увага наявності мощів в антимінсах; відзначаються спорадичні випадки існування храмів з антимінсами без реліквій, причини чого необхідно досліджувати далі (не беручи до уваги вже ві-

доме положення про вкладання мощів до престолів; мощі для антимінсів могли нелегально поширюватися в середовищі нижчого кліру; церковна влада практикувала повернення реліквій до антимінсів у разі їхньої відсутності без заміни самого антимінса; індикаторами автентичності мощів в антимінсах для інспекторів були підписи єпископа, порівняння матеріалу кишеньки й антимінса на предмет їхньої тотожності, стан шва на кишеньці та єпископські печатки.

Антимінс Леона Кішки. 1711. Відділ графіки Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, КПЛ-Гр 882.

Антимінс Леона Шлюбича-Заленського. 1690-ті. Відділ графіки Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, КПЛ-Гр 884.

Антимінс Якова Суші. 1678. Відділ графіки Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, КПЛ-Гр 883.

Архив Юго-Западной Росии. 1864. Ч. I. Т. III. Киев.

Архив Юго-Западной Росии. 1864. Ч. I. Т. II. Киев.

Архив Юго-Западной Росии. 1871. Ч. I. Т. IV. Киев.

Гармония Восточной Церкви с Костелом Римским 1608 года. *Памятники полемиической литературы в Западной Руси. Кн. 2 / Русская историческая библиотека, издаваемая археографической комиссией. Т. VIII. Петербург, 1882.*

Гіль, А., Скочиляс, І. 2012. *Генеральні візитації церков і монастирів Володимирської унійної єпархії кінця XVII — початку XVIII століть: книга протоколів та окремі описи.* Львів — Люблін: Б/в.

Гіль, А., Скочиляс, І. 2013. *Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси.* Львів: Б/в.

Дело общее о выдаче святого мира, перемещения святых антиминсов в разные церкви. 1798. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДАК України), ф. 127, оп. 352, спр. 25.

Денисова, Т. 2012. Святий антимінс: термін, історія виникнення, форма та матеріали виготовлення, особливості використання, становлення іконографії. *Апологет. Матеріали V Міжнародної наукової конференції м. Львів, 23–24 листопада 2012 р. Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво.* Львів, 138–143.

Никольский, К. 2012. *Об антиминсах Православной Русской Церкви.* Москва: Новоспасский мужской монастырь.

Ошуркевич, Л. 2013. До питання вивчення й каталогізації антимінсів українських ієрархів із колекції Національного музею у Львові ім. А. Шептицького. *Збереження й дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях: історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності: матеріали міжнародної конференції 25–27 вересня 2013 р.* Львів.

Понтификаль. Си естъ служебникъ стительскій съдержашъ в себѣ, по Чину стѣтъ Восточныѣ Церкви, Литургію Святительскую, освященіе Антиминсовъ Мירו святого, постановленіе въ всѣчины Іерейскіѣ и прочая. 1716. Въ Супрасль.

Сидор Ошуркевич, о. 1994. Українська антимінсна гравюра XVII–XVIII століть. *Записки Наукового товариства імені Шевченка.* Т. ССХХVII. Праці Секції мистецтвознавства. Львів.

Собрание припадковъ краткое, и дховнымъ Особомъ потребное. 1722. Супрасль.

Dzieje wizyty generalney sokolowskiego umańskiego i zywotowskiego dekanatów. 1782. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІР НБУВ), ф. I, спр. 2467.

Januarius M. Izzo. 1975. *The antimimension in the liturgical and canonical tradition of the Byzantine and Latin churches: an inter-ritual inter-confessional study.* Rome.

Wizyta generalna dekanatow niemierowskiego, kalnickiego, zywotowskiego. 1789–1790. ІР НБУВ, ф. I, спр. 2478.

Wizytacja generalna dekanatów baryszywskiego, braginskiego, dymerskiego, berdyczowskiego. 1751. ІР НБУВ, ф. I, спр. 2464.

Wizytacja dekanatu tetyjowskiego. 1783. ІР НБУВ, ф. I, спр. 2469.

Antymins Leona Kishky. 1711. Viddil hrafiiky Natsionalnoho Kyievo-Pecherskoho історико-культурного заповидника, KPL-hr 882.

Antymins Leona Shliubycha-Zalenskoho. 1690-ti. Viddil hrafiiky Natsionalnoho Kyievo-Pecherskoho історико-культурного заповидника, KPL-hr 884.

Antymins Yakova Sushy. 1678. Viddil hrafiiky Natsionalnoho Kyievo-Pecherskoho історико-культурного заповидника, KPL-hr 883.

Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rosyy. 1864. Ch. I. T. II. Kyev.

Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rosyy. 1864. Ch. I. T. III. Kyev.

Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rosyy. 1871. Ch. I. T. IV. Kyev.

Garmonija Vostochnoj Cerkvi s Kostelom Rimskim 1608 goda. Pamjatniki polemicheskoy literatury v Zapadnoj Rusi. Kn. 2 / Russkaja istoricheskaja biblioteka, izdavaemaja arheograficheskoy komissiej. T. VIII. Peterburg, 1882.

Gil, A., Skochylas, I. 2012. *Heneralni vizytatsii tserkov i monastyriv Volodymyrskoi uniinoi yeparkhii kintsia XVII — pochatku XVIII stolit: knyha protokoliv ta okremi opysy.* Lviv — Liublin: B/v.

Gil, A., Skochyliias, I. 2013. *Volodymyrsko–Beresteiska yeparkhiia XI–XVIII stolit: istorychni narysy*. Lviv: B/v.

Delo obshchee o vydache svyatogo mira, peremeshcheniya svyatykh antiminsov v raznye cerkvi. 1798. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi (TsDIAK Ukrainy), f. 127, op. 352, spr. 25.

Denysova, T. 2012. *Sviaty antimins: termin, istoriia vynyknennia, forma ta materialy vyhotovlennia, osoblyvosti vykorystannia, stanovlennia ikonohrafii. Apolohet. Materialy V Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii m. Lviv, 23–24 lystopada 2012 r. Khrystyianska sakralna tradytsiia: vira, dukhovnist, mystetstvo*. Lviv, 138–143

Nykolskyi, K. 2012. *Ob antymynsakh Pravoslavnoi Russkoi Tserkvy*. Moskva: Novospasskij muzhskoj monastyr’

Oshurkevych, L. 2013. *Do pytannia vyvchennia i katalohizatsii antymynsiv ukrain-skykh iierarkhiv iz koleksii Natsionalnogo muzeia u Lvovi im. A. Sheptytskoho. Zberzhennia i doslidzhennia istoryko — kulturnoi spadshchyny v muzeinykh zibranniakakh: istorychni, mystetstvoznavchi ta muzeolohichni aspekty diialnosti: materialy mizh-narodnoi konferentsii 25–27 veresnia 2013 r*. Lviv.

Pontyfykal. Sy yest sluzhebnyk stytelskii sderzhash v siebe, po Chynu stya Vostochnya Tserkvy, Lyturhiiu Sviatytielskuii, osviiashchieniie Antimysovъ Myro sviatoho, postanovlieniie vъ vsa chynu Iierieiskia y prochaia. 1716. V Suprasliu.

Sobranie pryypadkov kratkoie, y dkhovnym Osobom potrebnoe. 1722. Suprasl.

Sydor Oshurkevych, o. 1994. *Ukrainska antymynsna hraviura XVII–XVIII stolit. Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. — T. CCXXVII. Pratsi Sektsii mystetstvoznavstva. Lviv.

Dzieje wizyty generalney sokolowskiego umańskiego i zywtowskiego dekanatów. 1782. Instytut rukopysu Natsionalnoyi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskogo (IR NBUV), f. I, spr. 2467.

Januarius M. Izzo. 1975. *The antimension in the liturgical and canonical tradition of the Byzantine and Latin churches: an inter-ritual inter-confessional study*. Rome.

Wizyta generalna dekanatow niemierowskiego, kalnickiego, zywtowskiego. 1789–1790. IR NBUV, f. I, spr. 2478.

Wizytacja dekanatu tetyjowskiego. 1783. IR NBUV, f. I, spr. 2469.

Wizytacja generalna dekanatów baryszywskiego, braginskigo, dymerskiego, berdy-czowskiego. 1751 r. IR NBUV, f. I, spr. 2464.

А. А. Кізлова

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

A. Kizlova

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

**ШАТИ В СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЯХ НАВКОЛО
КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ІКОНИ УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ
(КІНЕЦЬ ХVІІІ СТ. — 1922 Р.)**

***The Icing Set in Social Interactions near Kyiv-Pechersk
Dormition Icon (Late 18th Ct. — 1922)***

У статті визначаються основні принципи, на базі яких насельники Києво-Печерської Успенської лаври вступали до соціальних взаємодій стосовно внесення змін до шат для ікони Успіння Богородиці.

Ключові слова: Києво-Печерська Успенська лавра, кінець ХVІІІ ст. — 1922, риза, круг, вотив, соціальна комунікація, святиня, майстер, жертводавець.

The article investigates the basic principles of social interactions caused for Kyiv Dormition Caves lavra brethren by changing of the Dormition icon icing set. The Dormition icon was the main sacred object among numerous miraculous icons and holy relics in the lavra. In late 18th ct. — 1922 all parts of the Dormition icing set attracted an attention of high conventual authority. Only some of brethren planed radical refinements of these parts, the other monks and novices were ordinary benefactors. The new elements of the icing set were made when the Spiritual Council had recognized the previous items conditions as far from satisfactory. The impelling need for depth cueing near the worshipped icon caused sourcing and recruiting highly qualified, trustworthy and pious artisans in Kyiv and other localities. The social and aesthetic criterions were important during the votives selection for a long presence near the Dormition icon. The perception of the icing frame, disk, icon place and long-present votives evolved and became a conclusion about their high historical and commemorative value. The research of the stories, narrate in Dormition cathedral about its sacred objects is very promising.

Keywords: Kyiv Dormition Caves lavra, late 18th ct. — 1922, icing frame, disk, votive, social interaction, sacred object, artisan, donator.